

Afbeelding 9: Tabakspijpen met decoratie als hiel of spoor

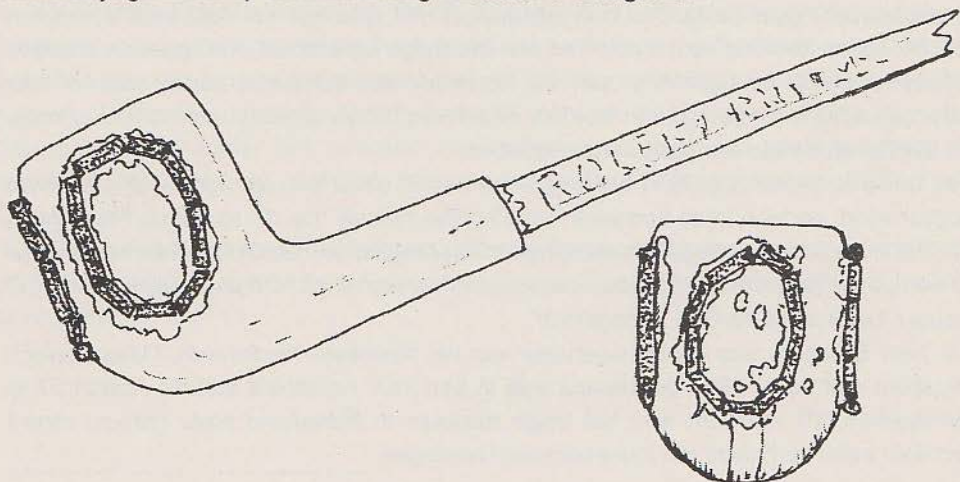
In het volgende PKN nummer wordt een vervolg gegeven op de beschrijving van de bekende tabakspijpen uit het assortiment Trumm-Bergmans.

Pijpencuriosa; het verhaal achter de pijp

Piet Smiesing (p.k.smiesing@hccnet.nl)

Gelegenheids pijp

Verzamelingen bevatten vaak stukken die niet direct verzameld worden om de uiterlijke schoonheid maar vooral om het verhaal dat aan zo een voorwerp vastkleeft. Zo bezit ik een pijp met een verhaal, die wel tot één van de lelijkste objecten van mijn verzameling behoort. Ik kocht de pijp, die is samengesteld uit afval (stort?) van een pijpenfabriek, in 1990 op het Waterlooplein in Amsterdam. Bij het bekijken van deze pijp kan ik het me moeilijk voorstellen dat een pijpenfabriek, die een naam heeft hoog te houden, zo een monsterlijk gedrocht op de markt brengt. Lees en overtuig u zelf.

De kop is een dubbelwandig gegoten rondbodem en is een halfproduct (biscuit) dat normaal na de eerste keer bakken werd overdekt met glazuur om nog eens in de oven gebakken te worden. Deze laatste handeling is niet gebeurd. In de kop is een ruim 30 centimeter lange, licht gebogen steel van een gegoten lakpunt gekit. Met 19 oranje steelstukjes van miniatuurpijpjes werd het getal 100 gevormd, dat slordig op de achterkant van de kop vlekkerig is vastgelijmd. Op de steel is, mogelijk met viltstift, de nu geheel verbleekte tekst "ROLFF RUITERHUIS 1879-1979" aangebracht. Het mondstuk werd niet gelakt. Deze pijp werd dus in 1979 ter gelegenheid van het eeuwfeest van het Ruitershuis amateuristisch in elkaar geprutst, waarna de firma de pijp aan klanten cadeau deed.

Evenals de tekst op de steel van de pijp is het Ruitershuis uit de Amsterdamse Vijzelstraat verdwenen. Dit wanproduct is gebleven en behoort tot de opmerkelijkste stukken in mijn verzameling.

Een pijpenkop als boekenlegger

Een andere bijzondere pijp kreeg ik op een uiterst curieuze manier in mijn bezit. In 1992 bezocht ik de verzamelaarsbeurs in de Utrechtse Veemarkthallen. Hier ontmoette ik een verzamelaar die bij een kraam naar rijwielpaatjes informeerde. Ik vertelde hem dat ik ooit uit een oude vuilnisbelt een rijwielpaatje, uit 1927, had opgegraven, die ik wel met hem wilde ruilen. Hij had voor mij een pijpje afkomstig van de heer Witteveen, die dit pijpje had gebruikt als boekenlegger.

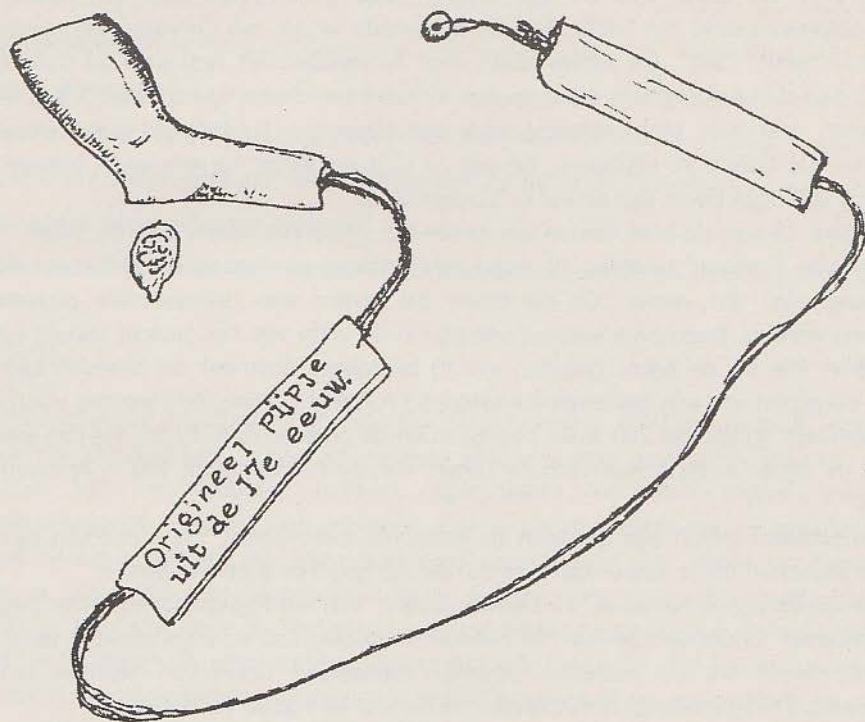
De heer A. Witteveen was conservator van de Pijpenkamer, Koffie- en Theekabinet van Douwe Egberts. Toen ik in 1974 trots mijn eerste, op een akker gevonden, pijpenkopjes aan hem liet zien, gaf hij mij met zijn enthousiasme de eerste impuls voor het verzamelen van pijpen. Het museum leende mij de eerste, toen nog schaarse, literatuur over de pijpenfabricage. Ook liet hij mij zien hoe je oude 17^e eeuwse pijpenstelen kon gebruiken als boekenlegger.

Deze boekenlegger bestaat uit een pijpenkopje met steelrest dat door middel van een dubbel zijden koord is verbonden met een dik stukje pijpensteel. Knoepjes en kraaltjes houden steeltje en pijpenkop aan de uiteinden van de draad zodat deze in een opengeslagen boek gelegd kon worden. Bij het dichtslaan van het boek bungelen kopje en steeltje ieder aan een kant buiten het boek.

Het bewuste pijpenkopje is in het begin van de 17^e eeuw vervaardigd en is, gezien de afgesneden, ongebotterde koprand, van Engelse makelij. Op de stoeploze hiel vinden we het merk, een ongekroonde roos ingedrukt (intaglio). In het midden van het draadje is een papiertje bevestigd met aan weerszijden een opschrift "Origineel pijpje uit de 17^e eeuw / Tabakscuriosa G.A. Brongers Jr".

De heer Brongers was toen conservator van het Niemeyer Nederlands Tabacologisch museum, dat vanaf 1963 gehuisvest was in een fraai herenhuis aan de Amstel 57 te Amsterdam. Dit museum was het enige museum in Nederland waar gerookt mocht worden! Later verhuisde het museum naar Groningen.

Het Douwe Egbertsmuseum, waar de Pijpelogische Kring enige malen te gast is geweest, bestaat niet meer. Onder het motto wie jarig is, trakteert!, werd in 2003 ter gelegenheid van het 250-jarig bestaan van het bedrijf de collectie van het museum cadeau gedaan aan twintig Nederlandse musea.

In de Douwe Egberts archieven wordt 3 april 1943 als eerste oprichtingsdatum genoemd met de tentoonstelling "Van kaars tot lucifer". In 1966 echter, was met de inrichting van een bescheiden pijpenkamer, de officiële oprichting een feit. Het was de heer A. Witteveen, destijds hoofd Centrale diensten bij Douwe Egberts, die de drijvende kracht achter het ontstaan van het museum was. Hij heeft het meeste materiaal verzameld en gaf het museum de naam "Pijpenkamer en Koffie- en Theekabinet".¹

In 1999 bleek het niet meer haalbaar de collectie op een aantrekkelijke manier voor het publiek toegankelijk te houden en werd besloten een herbestemming voor de objecten te zoeken.

¹ De heer Witteveen is in 1979 overleden.

Anacreon

In 1995 kocht ik op een vlooiemarkt twee figurale pijpenkoppen. Op de rand, onder de bebaarde kop, is de inscriptie "anacreon" aangebracht. Anacreon was een Griekse lierdichter die omstreeks 500 jaar voor Christus leefde. Zijn liedjes bezongen de liefde en de wijn. De liefde voor de wijn wordt vooral geïllustreerd door de krans van druivenbladeren rond zijn hoofd. Aan de onderzijde vinden we de volgende inscriptie: "A.A.A.C centre 1982". De letters staan voor Amsterdam Art Antique And Collectors Centre aan de Looiersgracht waar op dat moment een beurs van tabakscuriosa werd gehouden met een tentoonstelling van het Niemeyer Nederlands Tabacologisch museum. De heer G.A. Brongers, die ook de tentoonstelling samenstelde, schreef ter inleiding van deze beurs een artikel in "Looiernieuws".

Op pagina 15 van dit blad vinden we onder het kopje Rookgerei "Op de beurs "Het Rookeren van Toeback" zaterdag 20 maart zal Don Duco van het pijpenkabinet in Leiden aanwezig zijn". En verder "Op de beurs zal tevens een demonstratie pijpmaken gegeven worden. Bezoekers kunnen een pijp in de vorm van het gezicht van de Griek Anacreon (die op de beurs gegoten wordt) bestellen. Wanneer de proeven lukken, zullen de pijpen van een gestempelde inscriptie A.A.A.C Centre 1982 worden voorzien. De maximale oplage zal 250 stuks bedragen en de prijs wordt fl. 17,50. Na zes weken kunt u de pijpen in de Antiekmarkt de Looier aan de Elandsgracht 109 in Amsterdam afhalen".

Dat de proeven gelukt zijn getuigen de gekochte exemplaren. De afdrucken zijn zo scherp afgedrukt dat je amper kan zien dat de pijp gegoten is en niet gekast.

We vinden de pijp in het boek "25 Eeuwen roken" van het Pijpenkabinet onder pagina 52 afgebeeld. Onder de kop van het hoofdstuk "Kopieerlust en originaliteit in pers- en gietklei", lezen we op dezelfde pagina "Geslaagde ontwerpen worden elders gekopieerd. De figurale pijp van Anacreon is hiervan een goed voorbeeld.

Dat ook in het Pijpenkabinet de kopieerlust toesloeg, getuigen de in 1982 gegoten exemplaren met de beeltenis van Anacreon.

Literatuur

Goes, B., 1993. 25 Eeuwen roken; De verwonderlijke vormgeving van de pijp.

Looiersbericht, 1982, 5de jaargang, nummer 3.

Nieuwsblad voor pijprokers, 4de jaargang, nummer 16.

Persbericht "Douwe Egberts trakteert twintig Nederlandse musea". P.R. Douwe Egberts
Nederland.

Rectificaties

In PKN nr. 107 zijn een paar fouten geslopen te weten:

p.1647: Het blok van het aanbeeld eindigt in **twee punten** i.p.v. de twee poten.

p.1649: Het moet naamstempel dicht bij **de kop** i.p.v. de steel zijn.

Website van Aad Kleijweg is <http://home.versatel.nl/kleijweg1/>